

POSTHÜMANİZM

KAVRAM, KURAM, BİLİM-KURGU

BAŞAK AĞIN

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu

Yazar: Başak Ağın

Yayınevi Editörü: Ertan Akkaş

Kapak Tasarımı ve Çizimleyen: Ayyüce Dalkılıç

Sayfa Düzeni: Ayyüce Dalkılıç

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

ISBN: 978-605-7877-70-3

1. baskı: Ekim 2020, Ankara

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı

Tarcan Matbaacılık Yayın. San.

Sertifika No: 47663

İvedik Köy mah. İvedik Cad. No: 417/A

Yenimahalle/ ANKARA

Tel: (0312) 384 34 35

Dağıtım

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

YAZAR HAKKINDA

Dr. Başak Ağın, ODTÜ Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisidir. Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2002 yılında mezun olduktan sonra, aynı bölümün İngiliz Kültür Araştırmaları Programı kapsamında yazdığı "Racism and Violence in Black Metal and Ska Lyrics" (Black Metal ve Ska Şarkı Sözlerinde Irkçılık ve Şiddet) başlıklı teziyle 2006 yılında yüksek lisans derecesini, yine aynı program dahilinde yazdığı "Posthuman Ecologies in Twenty-First Century Short Animations" (Yirmi Birinci Yüzyıl Kısa Çizgi Filmlerinde İnsan-Ötesi Ekolojiler) başlıklı teziyle de 2015 yılında doktora derecesini almıştır. Posthümanizm, yeni maddecilik, gotik ekoeleştirme ve maddemetin üzerine çok sayıda yayını bulunan Ağın, TÜBİTAK 2219 doktora sonrası araştırma bursiyeridir. Bu burs kapsamında, Ağın'ın, İngiltere'de bulunan Leeds Üniversitesi Çevreci Beşeri Bilimler Araştırma Grubuna 2021 yılında katılması planlanmaktadır. Türkiye'nin posthümanizm üzerine çalışmalar yürüten ilk websitesi *PENTACLE*'ın (bkz: <https://thepentacle.org>) kurucusu olan Ağın'ın, diğer araştırma konuları arasında, vampir edebiyatı, eleştirel kuramlar ve söylem analizi gibi farklı alanlara yönelik disiplinlerarası çalışmalar bulunmaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu kitap henüz yazım aŐamasındayken kuramsal bölümün üç kısmını da ‘tefrikalar’ halinde okuyarak dönüt veren ve kendi sesimi yeniden bulmanın gerekliliğini hatırlatan sevgili ağabeyim Emre Karahan’a, Brian Aldiss’in öyküsünün incelendiği kısmı okuyarak yorumları ve düzeltmeleriyle katkı sağlayan kız kardeşlerim IŐıl Özbek Arslan’a, Burcu Tümer’e ve Z. Gizem Yılmaz Karahan’a, kitabın baştan sonra her aŐamasına tanıklık ederek adeta bir editör gibi her satırı okuyan ve yorumlarıyla hem düşünsel hem manevi destek sağlayan dostum Şafak Horzum’a çok teşekkür ederim. Ayrıca, titizlikle çalışarak yayın sürecini hızlandıran Siyasal Kitabevi kurucusu Ünal Sevindik’e, kitabın editörlüğünü üstlenen yayınevi koordinatörü Ertan AkkaŐa’a, tasarımcı Ayyüce Dalkılıç’a ve yayınevi personeline, bana Siyasal Kitabevi’ni öneren, akademik hayatımın son on yılında her daim yol gösteren kıymetli hocam Serpil Oppermann’a ve son olarak da, bu kitabın yazım ve yayın süreci de dahil hayatımın her aŐamasında elimden tutan, hayatta inandığım her şeyin arkasında durmayı bana öğreten ve ne yaparsam yapayım hep sevildiğimi hissettiren canım annem Asuman Karahan Baysal’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: TANIM, AMAÇ VE KAPSAM 1

BİRİNCİ BÖLÜM | KÖKLER VE YOLCULUK:
POSTHÜMANİZMİN KISA TARİHÇESİ VE KAVRAMLAR 13

PROMETHEUS'TAN NEO'YA: POSTHUMAN, TRANSHÜMANİZM,
TEKNOLOJİYLE MİTOLOJİK VE BİLİM-KURGUSAL İLİŞKİLERİMİZ 15

PATATESTEN İŞİĞA: RİZOMUN BİRLİĞİ, DİKOTOMİLERİN İKİLİĞİ,
POSTHÜMANİZMİN ÇOKLUĞU 33

ENS'TEN ASBESTE: HİYERARŞİK VARLIK ZİNCİRİNİN EROZYONU VE
DOĞAKÜLTÜRLERDE ÇÖZÜNME 55

İKİNCİ BÖLÜM | BİLİM-KURGUDA POSTHÜMANİZM:
EDEBİ VE KÜLTÜREL İNCELEMELER 77

KİM İNSAN, KİM CANAVAR?: MARY SHELLEY'NİN *FRANKENSTEIN*
ROMANINDA POSTHÜMANİST SORGULAR 79

TEDDY ANTHROPOS'A KARŞI: BRIAN ALDISS'IN "YAZLIK SÜPER
OYUNCAKLAR" ADLI ÖYKÜSÜNDE NEKRO-ROBO-POLİTİKALAR 121

"GÜÇ SİZİNLE OLSUN": *YILDIZ SAVAŞLARI*'NDA POSTHUMAN
ÖZNEİN YOKLUKTAN ÇOKLUĞA SERÜVENİ 161

SONUÇ 203

KAYNAKÇA 211

SÜRPRİZ KAÇIRAN (*SPOILER*) UYARISI: *YILDIZ SAVAŞLARI* TARİHSEL
KISA ÖZET 227

DİZİN 243

GİRİŞ:

TANIM, AMAÇ VE KAPSAM

Bu kitap akademik ve düşünsel anlamdaki birtakım ihtiyaçlardan doğmuştur ve bu ihtiyaçlar yalnızca ülkemize değil, tüm dünyaya aittir. Yirmi birinci yüzyılda neredeyse tamamen elektronikleşmiş bir dünyada yaşadığımız gerçeği bir yana, şu anda yaşamakta olduğumuz salgın hastalık günlerinde de dijital ağlarla ve teknolojiyle olan ilişkilerimizin gittikçe içinden çıkılmaz bir hal aldığı düşünüldüğünde, insanın kendini bu ilişkiler ağında yeniden konumlandırmasının, diğer biyolojik türlerle ve sentetik-robotik-plastik bedenlerle olan ilişkilerini tekrar gözden geçirmesinin gerekliliği, bu ihtiyacın temel kaynağıdır. Dünyada posthümanizm alanında gittikçe ivme kazanan çalışmaların Türkiye’de bu konulara eğilen araştırmacılarla ve konuya ilgi duyan genel okuyucu kitlesiyle buluşması da bu ihtiyacın önemli bir parçasıdır.

Bu doğrultuda, kitabın öncelikli iki amacından biri, Türk akademik dünyasına posthümanizme dair bütüncül bir fikir sağlamak ve posthümanizmin kuramsal çerçevesini tanıtmaktır. Diğer amaç ise, her ne kadar akademik derecelerimi İngiliz Dili ve Edebiyatı ve İngiliz Kültür Araştırmaları programlarından almış olsam da, dünyanın yirmi birinci yüzyıl itibarıyla bambaşka bir yere evrilmesi sonucunda edebiyat, kültür ve medyanın iç içe geçmiş durumunu ve felsefe ile bilim arasındaki zaman zaman incelen çizgileri incelediğim örnekler üzerinden anlatmak, posthümanizmin kuramsal boyutunu somutlaştırmaktır.

‘Posthuman’ kavramının birden fazla ve birbiri içine geçmiş anlamı vardır. Bunlardan en çok bilineni, dolayısıyla posthümanizmle bir tutularak bu çalışma alanını kötü şöhretli bir

hale getiren tanım, gerçek hayatta ya da spekülâtif kurgu eserlerinde karşımıza çıkan biçimiyle, çevresel felâketlerin, küresel bir nükleer savaşın ya da azalmakta olan kaynakların sonucunda insan türünün yok olacağına dair düşüncelerle ilintilidir. Genellikle daha az bilinen veya bilinse de bunun ne demek olduğu tam anlaşılmadığı için yine yukarıdaki gibi bir radikalliğe, sansasyonel bir korku hayaline ya da distopyaya bağlanan tanım ise insan ile teknoloji arasındaki sınırların belirsizleştiği bir posthümanizm anlayışına dayalıdır. Bu da bildiğimiz anlamıyla insanın sonu demektir. Bu sonun neye benzediğinin detayı tartışmaların temelini oluştursa da, bu tartışmalarla açıklığa kavuşmadan önce başka ‘posthuman’ ihtimallere de bakılmalıdır. İçinde bulunduğumuz veya elbet bir gün bulunacağımızı tahayyül ettiğimiz ‘posthuman koşulların’ altyapısını hazırlayan sayısız senaryo, bu tanımlara ya da anlamlara alan açmaktadır. Bu senaryolardan biri, gittikçe zekileşen ve insanın kendini benzersiz kıldığına inandığı pek çok özelliğini alan teknolojik alet, donanım ve makinelerin artışı ve bunların, bir ihtimal insanla dolaylı hale gelmeleri, bir ihtimal de insanların yerini almalarıdır. Diğer bir senaryo ise, insanın, bu dünyanın nüfusunu oluşturan sayısız varlık ve şeyden kendini ayrı bir biçimde tanımlamaya çalıştığı varlık yelpazesinin içerisindeki ‘ötekilerin,’ yani makinelerin, dijitalleşmenin ve hayvanlar ya da bitkiler gibi başka organizmaların melez bedenlerde bir araya geldikleri bir kurgudur. Sibernetik organizmalar denilen siborgların hayatın eksenini insanın aleyhinde bir yöne kaydıracağı bu türden kurgular da bir çeşit distopyaya doğru gidebilir ya da böyle bir bileşimin süper-insan güçlerini mümkün kılacağı hayalini kuranlar için erişilmesi gereken bir ütopya gibi görünebilir. Oysa bu kitaptaki anlamlarıyla ‘posthuman’ ve ‘posthuman koşullar,’ ulaşılması gereken ultra-teknolojik hayalleri veya duyan herkesi en büyük korkularıyla yüzleştiren distopik senaryoları kastetmemektedir.

Bilimsel, felsefi ve edebi açılardan farklı boyutlarıyla ele alınan posthümanizm, geniş çerçeveli, birbirinden farklı görünen ancak ilintili ve birbirini besleyen değişik çalışma alanlarından oluşan bir kuramlar bütünüdür. Bu kuramlar bütünü, hümanizmin merkeze aldığı, tanımı gereği kapsayıcı görünen ancak bir o kadar da dışlayıcı olan insan figürünü ve insan-merkezciliği (antroposantrizm) yeniden değerlendirmeye açmanın, sorgulamanın ve 'doğal' olarak kabul ettiklerimizle 'sosyal biçimde inşa edildiğini' düşündüklerimizin arasındaki sınırların geçirgenliğini göstermekte, insan ve diğer türler arasında var olduğu düşünülen başlangıç ve bitiş noktalarını eleştirel bir gözle incelemenin birden fazla yolunu açmaktadır. Böylelikle posthümanizm, sürekli değişen bir dünyada oluşan ve yenilenen kimliklerin, geçirgen bedenlerimizin ve gezegenin nüfusunu oluşturan tüm kişilerin (insan, hayvan, bitki ya da sentetik bedenler) arasındaki dinamik ağları ve karşılıklı etkileşimleri anlamamıza olanak sağlamaktadır. Kuramcı Rosi Braidotti'nin ifadesiyle, posthümanizm, "[sürekli] oluş sürecinde olan bizlere, aslında ne olduğumuzu" sorgulatmaktadır (2013, 21; italik bana aittir). Temelde "normatif bir gelenek" ile eşdeğer görülen öznenin, "insan olmayı genelleştirilmiş bir standarda dönüştürdüğünü," insanın içeride barındırdığı çeşitlilik ve farklılıkları görmezden geldiğini, belirli bir kalıp ve yapıya sıkıştırılmış bir tanıma "üstün değerler atfederek" (Braidotti 2013, 26) evrensel bir 'insan' kavramını oluşturduğunu hatırlatan posthümanizm, bu normatif değerleri ve onların evrensel olduğu iddia edilen geçerliliklerini mercek altına alır. Bu cümlelerin, köklerini Rönesans ve Aydınlanma Çağı'ndan alan liberal hümanizme yürekten bağlı, evrensel olarak insanın tek bir 'özü' bulunduğu ve 'insan doğasının erdemli' olduğuna inanan kişiler için hazmetmesi zor bir özeti şöyle verilebilir: Posthümanizm, "kendimizi dünyanın çamurundan ayırıp yukarıda bir mertebeye konumlandırmamızı sağlayan o üstünlük merdivenini ayağımızın

altından çeker” (Broglio 2017, 37). Bu açıdan bakıldığında posthümanizm, bir ucunda insanın hayvana yaklaştığı biyolojik bedeni, diğer ucunda da insanın makineye ya da siberetik organizmalara yaklaştığı teknolojik ilişkiler bulunan geniş bir yelpazenin tüm aktörlerinin birbirine denk ve düz bir ontolojide ifade edildikleri bir anlayışa işaret etmektedir. Bu yelpazeyi hayatın her alanında görmek her ne kadar mümkünse de, gerek insan algısının sınırlı oluşu nedeniyle, gerekse de evrenselleştirilen ‘insan’ tanımının aslında yalnızca refah, erk ve ayrıcalık sahibi küçük bir kesimi temsil etmesi nedeniyle, böyle karmaşık görünümlü bir düzeni algılamak, ancak edebiyatın (ve görsel sanatların) ‘sihirli’ kapılarının açılmasıyla kolaylaşmaktadır.

Bruce Clarke ve Manuela Rossini’nin ifadesiyle, edebiyat ve kurgunun “insanların, insan-dışı varlıkların ve posthuman’ların hayaletleriyle dolu” olduğu düşünüldüğünde (2017, xv), edebiyat dünyasındaki neredeyse tüm eserlerin aslında posthümanist izler taşıdığını görmek mümkündür. Üstelik bu eserlerin incelemeye açık olmaları için yalnızca bilim-kurgu olmaları ya da yirmi birinci yüzyıldan anlatılarla gelmeleri gerekmez. Sekizinci yüzyılda Keşiş Bede’in yazdığı Aziz Cuthbert’in hayatına dair anlatılardan ya da on dördüncü yüzyılda Geoffrey Chaucer’in yazdığı *Canterbury Hikâyeleri* gibi İngiliz edebiyatının temel eserlerinden başlayarak¹, Rönesans dönemi tiyatro oyunlarından William Shakespeare’in ünlü eseri *Hamlet’e* (1609) ve onun günümüze uyarlanmış ilginç versiyonlarına², Romantik dönem şairi John Keats’in “Ode to Autumn” (1819) (Sonbahar Kasidesi) şiirinden³ Virginia Woolf’un *The Waves* (1931) (*Dalgalar*) romanına⁴ kadar pek çok eser posthümanist açıdan incelenip tartışılabilir, nitekim tartışılmıştır da.

¹ Bkz: Steel 2017.

² Bkz: Yılmaz Karahan 2019; Herbrechter 2020.

³ Bkz: Bate 2000.

⁴ Bkz: Ryan 2013.

Tüm bu çalışmaların dünyada çoğunlukla İngilizce yürütülüyor olmasına ek olarak kendi çalışma alanlarımla ilintili biçimde, inceleme konusu olan eserler, İngilizce konuşulan başlıca ülkelerde üretilmiş örneklerden seçilmiştir. Bilim-kurgu ise öncelikle tür olarak kendiliğinden posthümanist sorgulamalara elverişli doğası nedeniyle, sonra da günümüzdeki yaşam biçiminin gittikçe bilim-kurguya yaklaşır bir düzene geçişi nedeniyle tercih edilmiştir. Birleşik Krallık ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki akademik çalışmaların, posthümanizmin kuramsallaşmasında öncü bir rol üstlenmiş olmalarının yanı sıra, bu ülkelerin bilim-kurgu türündeki edebi eser ve filmlerin en bilinen örneklerini üretmiş olmaları da bu seçkinin nedenleri arasındadır. Bölümlerin ayrı ayrı hedeflerini özetlemek gerekirse, ilk bölüm kuramsal altyapıyı oluşturmakta, ikinci bölüm ise bu kuramların özellikle edebiyattan ve bunun yanında film dünyasından çeşitli örneklerini vermektedir. Bu örneklemelerin temeli, aslında edebi incelemelere dayalıdır; bu nedenle de kitabın örneklerini oluşturan İngiliz yazarlar, öncelikle taşıdıkları edebi önem ve eserlerinin bilim-kurgusal nitelikleri nedeniyle seçilmiştir. Son kısımdaki örnek ise, hem bilim-kurgu türü için es geçilemeyecek bir eserdir, hem sinema ve edebiyatı bir araya getirmesi nedeniyle kültürel çalışmalar bakımından önem taşımaktadır, hem de film adaptasyonları popüler kültürde kendilerinden daha ünlü olmuş olan ve önceki kısımlarda incelenen romana ve öyküye paralel biçimde, bu kez filminden edebiyata evrilmiş bir kapsam yaratarak çok yönlü bir kültürel analiz bağlamı oluşturmaktadır. Örnek incelemeleri, işte bu kültürel bağlamı güçlendirecek bir mantıkla sıralanmıştır.

Kitabın birinci bölümü, "Kökler ve Yolculuk: Posthümanizmin Kısa Tarihçesi ve Kavramlar" başlığını taşımaktadır. Buradaki üç kısımda, posthümanizmin nesebi, yani soy ve kökleri

kısaca irdelenmekte, posthümanist kuramlar bütünü içerisinde önem arz eden belli başlı kavramlar açıklanarak tartışmaya açılmaktadır. Bu bölümün ilk kısmındaki bazı tartışmalara, yine Türk okuruna posthümanizmi tanıtmak ve konuya ilgisi olup bu alanda araştırmalar yürüten farklı disiplin ve nesillerden akademisyenleri bir çatıda toplamak amacıyla kurduğum *PENTACLE: Posthuman Entanglements in Culture, Literature, and Environment* ismini⁵ taşıyan websitemde kendi imzama yayınladığım yazılarda da kısaca yer verilmiş, kitap içerisinde ilgili paragraflarda dipnotlarla gösterilerek bu tartışma ya da bilgilerin hangileri olduğu belirtilmiştir. Websitesi üzerinden posthümanizmle ilk kez tanışan okurlara genel bir fikir sağlamak amacıyla kaleme aldığım bu kısa yazılarda özetleyerek sunduğum bilgiler, bu kitapta çok daha kapsamlı ele alınmakta, websitesindekiyle kıyasla çok daha akademik bir biçimde yeniden ifade edilmektedir. Burada konunun boyutları genişletilmekte, kavram ve kuramlar tarihsel bütünlükleri mümkün olduğunca bozulmadan ve tartışmanın odağını saptırmadığı sürece kronolojik biçimde ele alınarak irdelenmekte, bahsi geçen terimler de edebiyattan bilinen eserlerle veya mitlerle örneklenmektedir. Kavramsal olarak posthümanizmin köklerinin dayandığı noktalar temel olarak incelenmekte, insanın doğa, bilim ve teknolojiyle olan bağlarına değinilmekte, hümanizm-transhümanizm-posthümanizm gibi birbirine benzer fakat yer yer çelişen, hatta özünde birbiriyale ters düşen ve kafa karışıklığına neden olan kavramlar, yine akademik tartışmalarla ve örneklerle açıklığa kavuşturulmaktadır.

“Bilim-Kurguda Posthümanizm: Edebi ve Kültürel İncelemeler” başlıklı ikinci bölüm, ilk bölümde ele alınıp açıklanan kavramların ve kuramların ışığında çeşitli edebi ve kültürel eserlerin posthümanist incelemeleri vasıtasıyla okurlara daha

⁵ Bu isim, Türkçe deyişle kültür, edebiyat ve çevrenin ‘posthuman’ dolanıklıkları anlamına gelmektedir.

somut örnekler sunmakta, böylece kuramsal bilgilerin verildiği ilk bölümdeki örneklerin bir ihtimal yetersiz kalması engellenmekte, bu bilgilerin gerçek dünyada karşılık bulması hedeflenmektedir. Bu bölümün ilk kısmında, tarihteki ilk bilim-kurgu romanı olarak kabul edilen, İngiliz yazar Mary Shelley'nin klasikleşmiş ve günümüze dek pek çok tiyatro eserine, film ve diziye uyarlanarak ölümsüzleşen eseri *Frankenstein* (1818), post-hümanist bir gözden okunmakta ve tartışılmaktadır. Bu eserin akademik anlamdaki posthümanist incelemeleri daha önce İngilizce olarak ve farklı odak noktalarından bakılarak yapılmış olsa da, bu kitabın getirdiği yenilik, böyle bir çalışmanın Türkçe olarak ilk kez kaleme alınmasıdır. İnsan olmanın anlamını sorgulayan bu eser, hem İngiliz edebiyatında hem dünya edebiyatında önemli bir yer tutmakta, günümüzün koşullarında insanın var olma mücadelesine ve kendini yeniden şekillendirme gereksinimine yıllar öncesinden işaret etmekte, böylelikle de insanı insan yapan özelliklerin tartışmaya açılmasına olanak sağlamaktadır. Bu açıdan, Shelley'nin eseri, aslında Aydınlanma Çağı düşüncesinin posthümanist bir eleştirisi olarak okunmaktadır. Bu kısımdaki eser alıntılarında, orijinali 1818'de yayımlanan ve daha sonra güncellenerek 1831 baskısında son halini alan bu eserin, Duygu Akın'ın çevirisiyle 2015 yılında Can Yayınları'ndan çıkan nüshasının e-kitap versiyonu kullanılmıştır.

İkinci kısım, ünlü bir İngiliz bilim-kurgu yazarı olan Brian Aldiss'in ilk kez 1969'da yayımlanan ve Sinan İpek'in 2017 yılındaki çevirisiyle "Yazlık Süper Oyuncaklar" biçiminde Türkçeleştirilen "Supertoys Last All Summer Long" adlı öyküsünü ele almaktadır. Aslında pek çok kişinin Amerikalı yönetmen ve yapımcı Steven Spielberg'ün yönettiği ve Aldiss'in öyküsünden uyarlanan *AI: Yapay Zeka* (2001) filmiyle tanıdığı karakterlerin, yani robot-oyuncak ayı Teddy ile hümanoid çocuk David'in an-

latısı olan bu öykü, kitabın geçiş noktası olarak düşünülmüştür. Bu eser, Britanya adasına ait bilim-kurgu edebiyatı ile Amerikan sinemasının ünlü bir bilim-kurgu örneği olarak başlayıp genişleyen sonsuz bir evren arasında bir bağ kurmaktadır. Bir başka deyişle, özünde İngiliz edebiyatına ait olan bu kısa öykü, aslında daha çok Spielberg'ün film uyarlaması ile bilindiği için, kitap içerisinde Shelley'nin eserinin incelemesi ile sonraki kısımda ele alınan Hollywood bilim-kurgu örneğinin edebi ve görsel külliyatı arasında geçişi sağlamaktadır. Bu kısımda öyküden verilen alıntılarda İpek'in bahsi geçen çevirisi kullanılmakta, içerikte ise insan ve insan-dışı varlıklar arasında geleneksel olarak ast-üst biçiminde kurulagelen ilişki irdelenmektedir. Teknolojinin tüm dünyada hüküm sürdüğü ve ileri düzeyde bilimsel çalışmaların yapıldığı kurgusal bir çağda geçen bu anlatı da temelde insan olmanın anlamını sorgulamaktadır. Shelley'nin eserine kıyasla bu eserde daha belirgin gözlemlenen posthümanist bir özellik ise, bu öykünün insan-merkezci bakışın eleştirisini doğrudan vermesidir. Bu eleştirinin daha kısa ve öz biçimde yapılması da eserin çarpıcılığını ön plana çıkarmaktadır. Burada, doğa, teknoloji, robotik bedenler, yapay zeka ve insan arasındaki ilişkilerin, yine insanın merkez konumunda bulunduğu bir hiyerarşiye göre düzenlenmesinin getirdiği sorunlar, posthümanist kuramlar bağlamında incelenmektedir.

Başlığında 'bilim-kurgu' ifadesini taşıyan bir kitabın, Amerikan Hollywood sinemasının kült eserlerinden en az birine dönmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle bu kitabın son kısmı, tüm zamanların en ünlü siborglarından ve 'Byronic hero'larından (ya da anti-kahramanlarından) biri olan Darth Vader'ın öyküsünü ele almaktadır⁶. Ancak bu öyküye farklı bir gözle yaklaşılmakta, *Yıldız Savaşları* serisinin geleneksel bir bilim-kurgu filmi

⁶ Darth, *Dark Lord of the Sith*, yani Sith'in karanlık lordu anlamına gelen kısaltma bir unvandır. Bu nedenle, Sith ustaları kimi zaman Darth, kimi zaman da lord ya da leydi olarak anılmaktadırlar.

olmakla başlayıp günümüzdeki felsefi anlayışa, özellikle post-hümanizme gittikçe yaklaşan serüveni akademik tartışmalar ışığında anlatılmaktadır. Bir başka deyişle, özünde aydınlıktan karanlığa geçişin, küçük Anakin'den Lord Vader'a dönüşmenin öyküsü olarak başlayıp bugün bambaşka dünyalara evrilen ünlü seri, posthümanist bağlamda incelenmekte, özellikle mad-desel feminizmin 'maddenin önemine' yaptığı vurgu sonucunda doğan yeni maddecilik akımının getirdiği 'canlı madde' ve 'eyleycilik' kavramları üzerinden tartışılmaktadır.

Bu kısım yalnızca serinin ana filmlerini değil, *Klon Savaşları* çizgi film ve çizgi dizisini, daha sonra Disney bu eserleri gözden çıkarsa da Genişletilmiş Evren denilen ve ana filmlere eklemeler yaparak kendi anlatılarıyla büyüyen külliyatı da ele almakta, özellikle de Genişletilmiş Evren'in, serinin yaratıcısı George Lucas'ın onayından geçmiş yazını da kapsamaktadır. Elbette bu yazın ve külliyatın boyutları düşünülecek olursa, kitabın amacı ve kapsamı açısından bir sınırlama getirmek gereklidir. Bu nedenle, burada incelenen edebi eserler, öncelikle Amerikalı bilim-kurgu yazarı Timothy Zahn'ın *Star Wars: Thrawn Üçlemesi* (1991-1993) içerisindeki romanlarıyla sınırlandırılmış, yeri geldikçe başka romanlara ya da edebi metinlere de başvurulmuş örnek verilmiştir. Tartışmalar içerisinde zaman zaman filmlere, zaman zaman ise bu edebi eserlere dönülerek karakter incelemeleri yapılmıştır. Buradaki tartışmanın elbette *Yıldız Savaşları* evreni kadar geniş bir dünyanın tamamını inceleme gibi bir amacı ya da iddiası olmamakla birlikte, mümkün olduğu kadar çok edebi ve sinematik esere değinilmiş, yazılı ve görsel bu örnekler kuramsal çerçeveye bütünleştirilmiştir. Kitabın amaç ve kapsamı göz önünde bulundurularak evreni besleyici başka öykü ya da anlatıları içerseler de video oyunları, çizgi romanlar, araç, makine ve karakter ansiklopedilerindeki bilgiler, fanzin-

lerde yayınlanan öyküler, *The Mandalorian* gibi son dönemde çıkan yan çizgi diziler, *Wookieepedia*, *Sithpedia*, *Yıldız Savaşları* ya da *Star Wars Fandom* gibi sitelerindeki anlatılar ile Lucas'ın onayından geçmediği için külliyat dışı bırakılan öyküler ya da bilgi verici yazılar kapsama alınmamış, bu eserlere referans verilmesinin kaçınılmaz olduğu durumlarda dipnotlarla açıklamalar yapılmıştır.

Bu kısımdaki tartışmalar, öncelikle bilim-kurgu türünün hem edebiyatta hem de sinemada, Anthropos'un beyaz ve ayrıcalıklı kimliğinden beslenen erkek egemen bir dünya üzerine kurulu oluşunun sorunsallaştırılmasıyla başlamaktadır. Tartışmalar yürütülürken öncelikle genel anlamıyla feminist ve ekofeminist bir bakış açısı sunulmaktadır. Yani bir anlamda kadın ve/veya insan-dışı karakterlerin dışlandığı bu evren tartışmaya açılmaktadır. Buradaki argüman, serinin gelişip büyümesi ve bu yönde evrilmesi, Anthropos'un tahtta oturduğu bir anlayıştan çıkıp posthümanist bir evrene doğru biçimlenmesi üzerine kuruludur. Bu argümanlar, *Yıldız Savaşları* evrenindeki ünlü 'güç' kavramının ekosistem ve biyokütle ile olan ilişkisinin incelenmesi yoluyla posthümanizme bağlanmaktadır. Posthümanizmdeki 'canlı madde' kavramına ve Uzak Doğu felsefesinde 'Çi' ya da 'Ki' olarak adlandırılan bir enerjiye denk olduğu, bu nedenle de bir çeşit bağ-enerjiyi temsil ettiği savlanan 'güç' kavramı üzerinden, başlangıçta hiyerarşilere dayalı ataerkil bir izlenim veren *Yıldız Savaşları* evreninde 'posthuman' öznenin gittikçe nasıl yer edindiği irdelenmektedir.

Tüm tartışmaların genel bir akademik çerçevesini çizen ve okuyucuyu bazı felsefi sorularla baş başa bırakarak kitabı açık uçlu bir biçimde sonlandıran sonuç bölümünü takip eden kaynakçanın ardından, *Yıldız Savaşları* evreninin tarihsel bir özeti veren ek bir bölüm daha konulmuştur. "Sürpriz Kaçıran (*Spoil-*

er) Uyarısı: *Yıldız Savaşları* Tarihsel Kısa Özet" başlığını taşıyan bu bölümün kitaba özellikle eklenmesinin temel nedeni, *Frankenstein* romanını ya da "Yazlık Süper Oyuncaklar" öyküsünü incelerken ilgili kısımlarda olay örgüsünün tartışmaların içerisine dahil edilme fırsatının bulunması, ancak *Yıldız Savaşları* gibi geniş bir evrenin tartışmasında bunun mümkün olmamasıdır. Bir başka deyişle, tek bir romanı ya da tek bir öyküyü incelerken daha fazla detaya girebilme şansınız yüksektir. Bu kitapta da bu şans değerlendirilmiştir, yani okuyucu *Frankenstein*'a ve/veya "Yazlık Süper Oyuncaklar" a aşına olmasa dahi, inceleme ve tartışmayı okurken romanın ya da öykünün olay örgüsüne hakim olabilmektedir.

Oysa, büyük kısmı bu kitabın kapsamı dışında bırakıldığı halde, sağanın bütünlüğünü de bozmamak adına, ancak toplam dokuz uzun metrajlı filmi, bir roman üçlemesini, bir çizgi film ve diziyi kapsayacak, kimi yan anlatıları içeren edebi öykü ve romanlara ya da filmlere de sadece değinecek şekilde sınırlandırılabilmiş koca bir külliyatı incelemek ve bunu diğer incelemelerin uzunluğuna aşağı yukarı denk biçimde yapabilmek görüldüğü kadar kolay bir çalışmanın ürünü değildir. Bu nedenle, *Yıldız Savaşları*'nın feminist ve posthümanist tartışmaları içerisinde yer verilemeyen olay örgüsünün kısa özeti, serinin tamamına hakim olmayan okuyucular için bu ek bölümde sunulmaktadır. *Yıldız Savaşları* evreninde olup bitenleri zaten bilen okuyucuların bu bölüme dönmeleri gerekmeseyse de, bu evrendeki anlatıları bütünüyle içselleştirdiğinden tam emin olmayan okuyucuların, öncelikle bu bölümü okuyup daha sonra incelemelere bakarak ilgili kısımdaki akademik tartışmaları daha anlamlı bir bütünlükte değerlendirmeleri mümkündür. Bu değerlendirmelerde bulunmadan önce eserleri kendisi okumak, izlemek isteyen okuyucuların, bu ek bölüme bakmamaları tav-

siye edilmektedir. Bu nedenle de bu bölüme bir uyarı niteliği taşıyan, “Sürpriz Kaçıran” başlığı konulmuştur.

Hem akademik hem genel okuyucu kitlesine kolayca hitap edebilmeyi hedefleyen bu kitap, posthümanizmin ana hatlarını çizen Donna Haraway, Rosi Braidotti ve Karen Barad gibi kuramcılarının sıklıkla vurguladıkları ‘anlatılar önem taşır’ (*narratives matter*) şiarını benimsemiştir. Bu şiar ile posthümanizmde öyküsellik ve anlatıların taşıdığı önem göz önüne alınarak, özellikle de maddesel feminizm, yeni maddecilik ve maddeci ekoeleştiri akımlarının da etkisiyle, kitabın genel üslubu öyküsel anlatım ile akademik dili bir araya getirmektedir. Gerek kuramsal bölümde gerekse de örneklerin incelendiği bölümde, her kısım temelde bir ya da birkaç anlatıdan yola çıkmakta, daha sonra bu anlatıyı akademik olarak tartışmaya açmaktadır. Kısaca, kitabın dil ve anlatım özellikleri, öznellik ile nesnellik birbirinden ayrılamazlığı ilkesini takip etmektedir. Bu özelliklerin çekirdeği, posthümanizmin kuramsal temelleriyle de uyumlu biçimde, edebiyatla bilimi, öyküsel anlatıyla akademik düşünceleri harmanlamak üzerine kuruludur. Giriş bölümünde belirtilenler dışında, kitabın tamamında yabancı dilde yazılmış eserlerden verilen alıntıların Türkçe çevirileri, dipnotlarla ayrıca belirtilmedikçe tarafıma aittir.

Kitabımın, tüm bilim insanlarına, akademisyenlere, yazarlara ve konuyla ilgilenen herkese ışık tutacağı umuduyla, iyi okumalar dilerim.

KAYNAKÇA

- Adamczak, D. 2019. "The Phantom Menace was Racist and Here is Why That Matters." *Contemporary Racism: An Academic Blog about Whiteness, Implicit Bias, and Colorblind Racism*. Erişim tarihi: 02 Ağustos 2020. <http://contemporaryracism.org/27658/the-phantom-menace-was-racist-and-here-is-why-that-matters/>
- Adkins, Roger A. 2010. "The 'Monstrous Other' Speaks: Postsubjectivity and the Queering of the Normal." Oregon Üniversitesi. Doktora tezi.
- Agamben, Giorgio. 1998. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- Ağın, Başak. 2020. "Animated Film as an Eloquent Body: Seth Boyden's *An Object at Rest* as Matteredtext." *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18. 1: 382-384. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.705831>
- Ağın, Başak. 2020. "Posthümanizmin Kısa Tarihçesi." <https://thepentacle.org/2020/07/26/posthumanizm-kisa-tarihce/>
- Ağın, Başak. 2020. "Posthümanizmde Teknoloji ve Bilim: Bilime Düşman mıyız?" <https://thepentacle.org/2020/07/28/bilime-dusman-miyiz/>
- Ağın Dönmez, Başak. 2012. "Ekoeleştiri ve Hayvan Çalışmaları: *Avatar*, *Madagaskar* ve *Madagaskar 2: Afrika'ya Kaçış* Filmlerinde Doğa ve Hayvan Temsilleri." *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*. Ed. Serpil Oppermann. Ankara: Phoenix. 273-322.
- Ağın Dönmez, Başak. 2015a. *Posthuman Ecologies in Twenty-First Century Short Animations*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Doktora tezi.
- Ağın Dönmez, Başak. 2015b. "A Gothic Ecocritical Analysis of Bram Stoker's *Dracula*." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 32.2: 15-24.
- Alaimo, Stacy. 2008. "Trans-Corporeal Feminisms and the Ethical Space of Nature." *Material Feminisms*. Ed. Stacy Alaimo ve Susan J. Hekman. Bloomington: Indiana University Press. 237-264.

- Alaimo, Stacy. 2010. "Eluding Capture: The Science, Culture, and Pleasure of 'Queer' Animals." *Queer Ecologies: Sex, Nature, Politics, Desire*. Ed. Catriona Mortimer-Sandilands ve Bruce Erickson. Bloomington: Indiana University Press. 51-72.
- Alaimo, Stacy. 2014. "Oceanic Origins, Plastic Activism, and New Materialism at Sea." *Material Ecocriticism*. Ed. Serenella Iovino ve Serpil Oppermann. Bloomington: Indiana University Press. 186-203.
- Alaimo, Stacy ve Susan J. Hekman. 2008. "Introduction: Emerging Models of Materiality in Feminist Theory." *Material Feminisms*. Ed. Stacy Alaimo ve Susan J. Hekman. Bloomington: Indiana University Press. 1-19.
- Albrecht, Glenn. 2005. "Solastalgia: A New Concept in Human Health and Identity." *PAN (Philosophy, Activism, Nature)* 3: 41-55.
- Aldiss, Brian. 1969. "Yazlık Süper Oyuncaklar." Çev. Sinan İpek. 2017. Erişim tarihi: 06 Ağustos 2020. <https://www.bilimkurgukulubu.com/edebiyat/kisa-oyku/yazlik-super-oyuncaklar-brian-aldiss-kisa-oyku/>
- Aldiss, Brian. 1973. *Billion Year Spree: The History of Science Fiction*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Anderson, Kevin J. 1994. *Champions of the Force*. New York: Bantam Spectra.
- Anderson, Kevin J. 1994. *Dark Apprentice*. New York: Bantam Spectra.
- Anderson, Kevin J. 1994. *Jedi Search*. New York: Bantam Spectra.
- Bai, Heesoon ve Avraham Cohen. 2008. "Breathing Qi (Ch'i), Following Dao (Tao): Transforming This Violence-Ridden World." *Cross-cultural Studies in Curriculum: Eastern Thought, Educational Insights*. Ed. Claudia Eppert ve Hongyu Wang. New York: Routledge. 35-54.
- Badiou, Alain. 1977. "Patatesin Faşizmi." Çev. Mustafa Demirtaş. *ViraVerita: Disiplinlerarası Karşılaştırmalar*. Erişim tarihi: 10 Mart 2020. https://viraverita.org/yazilar/patatesin-fasizmi#_ftnref2
- Badmington, Neil. 2011. "Posthumanism." *The Routledge Companion to Literature and Science*. Ed. Bruce Clarke ve Manuela Rossini. London: Routledge. 374-384.
- Barad, Karen. 2007. *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.

- Bassett, Thomas J. 1994. "Cartography and Empire Building in Nineteenth-Century West Africa." *Geographical Review* 84.3: 316-335.
- Bate, Jonathan. 2000. *Song of the Earth*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bekoff, Marc ve Jane Goodall. 2007. *Animals Matter: A Biologist Explains Why We Should Treat Animals with Compassion and Respect*. Boston: Shambala.
- Bekoff, Marc ve Jessica Pierce. 2009. *Wild Justice: The Moral Lives of Animals*. Chicago: Chicago University Press.
- Bennett, Jane. 2010. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham: Duke University Press.
- Bennett, Jane. 2015. "Systems and Things: On Vital Materialism and Object-Oriented Philosophy." *The Nonhuman Turn*. Ed. Richard Grusin. Minneapolis: University of Minnesota Press. 223-239.
- Berger, Arthur. 2012. "Is Star Wars a Modernized Fairy Tale?" *Myth, Media, and Culture in Star Wars: An Anthology*. Ed. Douglas Brode ve Leah Deyneka. Lanham: The Scarecrow Press. 13-19.
- Blavatsky, Helena P. 1888. *The Secret Doctrine: The Synthesis of Science, Religion, and Philosophy. Vol. 2: Anthropogenesis*. London: Theosophical.
- Bolter, Jay David. "Posthumanism." *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2020. <https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect220>
- Bostrom, Nick. 2003. "The Transhumanist FAQ." Erişim tarihi: 15 Haziran 2020. <https://humanityplus.org/philosophy/transhumanist-faq/>
- Bostrom, Nick. 2005a. "In Defence of Posthuman Dignity." *Bioethics* 19.3: 202-214. Erişim tarihi: 19 Ağustos 2020. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2005.00437.x>
- Bostrom, Nick. 2005b. "A History of Transhumanist Thought." *Journal of Evolution and Technology* 14.1. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2020. <https://jetpress.org/volume14/bostrom.html>
- Braidotti, Rosi. 2006. *Transpositions: On Nomadic Ethics*. Cambridge: Polity Press.

- Braidotti, Rosi. 2008. "The Politics of Life as Bios/Zoe." *Bits of Life: Feminism at the Intersections of Media, Bioscience, and Technology*. Ed. Anne Smelik ve Nina Lykke. Seattle: University of Washington Press.
- Braidotti, Rosi. 2013. *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press.
- Braun, Bruce. 2004. "Querying Posthumanisms." *Geoforum* 35.3: 269–273.
- Broglio, Ron. 2017. "Romantic." *The Cambridge Companion to Literature and the Posthuman*. Ed. Bruce Clarke ve Manuela Rossini. Cambridge: Cambridge University Press. 29-40.
- Brown, Jeffrey A. 2018. "#wheresRey: Feminism, Protest, and Merchandising Sexism in *Star Wars: The Force Awakens*." *Feminist Media Studies* 18.3: 335-348. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2018. <https://doi.org/10.1080/14680777.2017.1313291>
- Castro, Adam-Troy. 2010. Interview. "Harrison Ford Finally Speaks Out About *Star Wars*." *Syfywire*. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2020. https://www.syfy.com/syfywire/harrison_fordstar_wars
- Chamary, JV. 2018. "'*Star Wars: The Last Jedi*' Finally Explains the Force." *Forbes*. Erişim tarihi: 30 Mayıs 2018. <https://www.forbes.com/sites/jvchamary/2018/01/06/star-wars-last-jedi-force/#6ec955c17a32>
- Chamowitz, Daniel. 2013. *What a Plant Knows: A Field Guide to the Senses*. Oxford: Oneworld.
- Christensen, Bo Allesøe. 2014. "Why Do We Care about Posthumanism? A Critical Note." *Human Geography* 96.1: 23–35.
- Christie, Gwendoline. 2016. Interview. *PEOPLE*.
- Clarke, Bruce ve Manuela Rossini. 2017. Preface. "Literature, Posthumanism, and the Posthuman." *The Cambridge Companion to Literature and the Posthuman*. Ed. Bruce Clarke ve Manuela Rossini. Cambridge: Cambridge University Press. xi-xxii.
- Cook, Alexander. 2019. "Perfecting Monstrosity: *Frankenstein* and the Enlightenment Debate on Perfectibility." *Nineteenth-Century Contexts: An Interdisciplinary Journal* 41.3: 243-253. <https://doi.org/10.1080/08905495.2019.1600792>

- Coole, Diana. 2013. "Agentic Capacities and Capacious Historical Materialism: Thinking with New Materialisms in the Political Sciences." *Millennium: Journal of International Studies* 41.3: 451-469.
- Coole, Diana ve Samantha Frost. 2010. "Introducing the New Materialisms." *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*. Ed. Diana Coole ve Samantha Frost. Durham: Duke University Press. 1-43.
- Crockett, Clayton. 2013. *Deleuze Beyond Badiou: Ontology, Multiplicity, and Event*. New York: Columbia University Press.
- Cunsolo, Ashlee ve Neville Ellis. 2019. "Hope and Mourning in the Anthropocene: Understanding Ecological Grief." *The Conversation*. Erişim tarihi: 05 Ağustos 2020.
<https://theconversation.com/hope-and-mourning-in-the-anthropocene-understanding-ecological-grief-88630>
- Darwin, Charles. 1859. *The Origin of Species*. 1996. Ed. Gillian Beer. Oxford: Oxford University Press.
- Dawkins, Richard. 1976. *The Selfish Gene*. 1989. Oxford: Oxford University Press.
- De Landa, Manuel. 2002. *Intensive Science and Virtual Philosophy*. London: Bloomsbury.
- Deleuze, Gilles ve Félix Guattari. 1980. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. 1988. Çev. ve önsöz Brian Massumi. London: Continuum.
- Deleuze, Gilles ve Félix Guattari. 1986. *Kafka: Minör Bir Edebiyat İçin Deneme*. İngilizceye çev. Dane Polou, önsöz Rido Bensmaia. *Theory and History of Literature*, Volume: 30, Minneapolis.
- Dennett, Daniel. 1996. *Darwin's Dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life*. Harmondsworth: Penguin.
- Dominguez, Diana. 2007. "Feminism and the Force: Empowerment and Disillusionment in a Galaxy Far, Far Away..." *Culture, Identities and Technology in the Star Wars Films: Essays on the Two Trilogies*. Ed. Carl Silvio ve Tony Vinci. Jefferson: McFarland. 109-133.

- Dumas, Alexander. 1844. *Üç Silahşörler*. 2016. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ferrando, Francesca. 2012. "Towards a Posthumanist Methodology: A Statement." *Frame* 25.1: 9-12. Erişim tarihi: 15 Haziran 2020. http://www.tijdschriftframe.nl/wp-content/uploads/2015/05/Frame-25_01-Ferrando.pdf
- Ferrando, Francesca. 2019. *Philosophical Posthumanism*. London: Bloomsbury.
- Fleck, P. D. 1967. "Mary Shelley's Notes to Shelley's Poems and *Frankenstein*." *Studies in Romanticism* 6.4: 226-254. <https://doi.org/10.2307/25599693>
- Foucault, Michel. 1972. *Power/Knowledge*. Ed. Colin Gordon. New York: Pantheon.
- Foucault, Michel. 1973. *The Order of Things*. New York: Vintage.
- Foucault, Michel. 1978. *The History of Sexuality*. Volume 1: An Introduction. Çev. Robert Hurley. New York: Pantheon Books.
- France, Anatole. 1914. *Meleklerin İsyanı*. 1995. İstanbul: Yalçın Yayınları.
- Franklin, Adrian. 2007. "Posthumanism." *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Ed. George Ritzer. Malden: Blackwell.
- Fudge, Erica. 2002. *Animal*. London: Reaktion.
- Fukuyama, Francis. 2002. *Our Posthuman Future*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Gaard, Greta. 2017. *Critical Ecofeminism*. Lanham: Lexington.
- Gagliano, Monica. 2013. "Seeing Green: The Re-discovery of Plants and Nature's Wisdom." *Societies* 3: 147-157. Erişim tarihi: 26 Ağustos 2020. <https://doi.org/10.3390/soc3010147>
- Gane, Nicholas. 2006. Interview. "When We Have Never Been Human, What Is to Be Done?: Interview with Donna Haraway." *Theory, Culture & Society* 23.7-8: 135-158. <https://doi.org/10.1177/0263276406069228>

- Gerber, P.J., H. Steinfeld, B. Henderson, A. Mottet, C. Opio, J. Dijkman, A. Falcucci ve G. Tempio. 2013. *Tackling Climate Change through Livestock – A Global Assessment of Emissions and Mitigation Opportunities*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- Goodland, Robert ve Jeff Anhang. 2009. "Livestock and Climate Change: What If the Key Actors in Climate Change Are... Cows, Pigs, and Chickens?" *World Watch*. November/December: 10-19. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2020. <https://awellfedworld.org/wp-content/uploads/Livestock-Climate-Change-Anhang-Goodland.pdf>
- Gibson, Caitlin. 2017. "How Princess Leia became an unofficial symbol for the Women's March." *The Washington Post*. Erişim tarihi: 01 Mart 2020. <https://www.washingtonpost.com/news/arts-and-entertainment/wp/2017/01/23/how-princess-leia-became-an-unofficial-symbol-for-the-womens-march/>
- Graham, Elaine. 2016. "Frankenstein." *Critical Posthumanism: Genealogy of the Posthuman*. Erişim tarihi: 24 Ağustos 2020. <https://criticalposthumanism.net/frankenstein/>
- Grosz, Elizabeth. 2004. *The Nick of Time: Politics, Evolution and the Untimely*. Durham: Duke University Press.
- Guattari, Félix. 2008. *The Three Ecologies*. Çev. Ian Pindar ve Paul Sutton. London: Continuum.
- Gumbel, Andrew. 1999. "Star Wars Accused of Race Stereotypes." *Independent*. Erişim tarihi: 22 Ağustos 2020. <https://www.independent.co.uk/news/star-wars-accused-of-race-stereotypes-1097783.html>
- Haraway, Donna. 1991. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Haraway, Donna. 2003. *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, Donna. 2008. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Hassan, Ihab. 1977. "Prometheus as the Performer: Toward a Posthumanist Culture? A University Masque in Five Scenes." *The Georgia Review* 31.4: 830-850.
- Hayles, N. Katherine. 1999. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Herbrechter, Stefan. 2013. *Posthumanism: A Critical Analysis*. London: Bloomsbury.
- Herbrechter, Stefan. 2020. "Hamlet, Shakespeare and Posthumanism." *Critical Posthumanism: Genealogy of the Posthuman*. Erişim tarihi: 24 Ağustos 2020. <https://criticalposthumanism.net/hamlet-shakespeare-and-posthumanism/>
- Hird, Myra J. 2008. "Animal Trans." *Queering the Non/Human*. Ed. Myra J. Hird ve Noreen Giffney. 2016. New York: Routledge. 227-249.
- Huggan, Graham ve Helen Tiffin. 2010. *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment*. Oxfordshire: Routledge.
- Iovino, Serenella ve Serpil Oppermann. 2012. "Theorizing Material Ecocriticism: A Diptych." *ISLE* 19.3: 448-475. Erişim tarihi: 15 Haziran 2018. <https://doi.org/10.1093/isle/iss087>
- Jones, Karen. 2003. "Emotion, Weakness of Will, and Normative Conception of Agency." *Royal Institute of Philosophy Supplements*. 52: 181-200. Erişim tarihi: 22 Ağustos 2020. <https://doi.org/10.1017/S1358246100007967>
- Kac-Vergne, Marianne. 2016. "Sidelining Women in Contemporary Science-Fiction Film." *Miranda* 12. Erişim tarihi: 29 Şubat 2020. <http://miranda.revues.org/8642>
- Kasdan, Lawrence. 1981. Interview. *Starlog Magazine*. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2020. https://archive.org/stream/starlog_magazine-051/051_djvu.txt
- Kingsnorth, Paul. 2017. *Confessions of a Recovering Environmentalist and Other Essays*. Minnesota: Graywolf Press.

- Kirby, Vicki. 2011. *Quantum Anthropologies: Life at Large*. Durham: Duke University Press.
- Knowles, Elizabeth, ed. 2001. *The Oxford Dictionary of Quotations*. Beşinci baskı. Oxford: Oxford University Press.
- Koç, Mustafa. 2018. Bildiri Özeti. "Transhümanizm: Gerçekten 'Dünyanın En tehlikeli Düşüncesi' mi?" *Türkiye Biyoetik Derneği 9. Ulusal Kongresi*. 51-52.
- Latour, Bruno. 1993. *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno. 1996. "On Actor-Network Theory: A Few Clarifications." *Soziale Welt* 47.4: 369-381.
- Latour, Bruno. 1999. *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno. 2004. *The Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*. Çev. Catherine Porter. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno. 2017. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. Hoboken: Wiley.
- Latour, Bruno. 2018. *Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime*. Cambridge: Polity Press.
- Lémos, André. 1996. "The Labyrinth of Minitel." *Cultures of Internet: Virtual Spaces, Real Histories, Living Bodies*. Ed. Rob Shields. London: Sage. 33-48.
- Love, Glen. 1990. "Revaluing Nature: Toward an Ecological Criticism." *Western American Literature* 25.3: 201-15.
- Lovell, Bronwyn. 2016. "Friday Essay: Science Fiction's Women Problem." *The Conversation*. Erişim tarihi: 04 Mayıs 2018. <https://theconversation.com/friday-essay-science-fictions-women-problem-58626>
- Luceno, James. 2012. *Star Wars: Darth Plagueis*. New York: Ballantine.

- Manes, Christopher. 1996. "Nature and Silence." *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Ed. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm. Athens: University of Georgia Press. 15-29.
- Mason, Olivia. 2017. "10 Female SF/F Authors and the Stories Behind Their Pen Names." *The Portalist*. Erişim tarihi: 20 şubat 2020. <https://theportalist.com/10-female-sff-authors-and-the-stories-behind-their-pen-names>
- Matrix*. 1999. Film. Yn. Lana Wachowski ve Lilly Wachowski. ABD: Warner Bros.
- Mbembe, Achille. 2003. "Necropolitics." ev. Libby Meintjes. *Public Culture* 15.1: 11-40.
- Mbembe, Achille. 2016. *Necropolitics*. ev. Steve Corcoran. 2019. Durham: Duke University Press.
- McWhorter, Ladelle. 1999. *Bodies and Pleasures: Foucault and the Politics of Sexual Normalization*. Bloomington: Indiana University Press.
- Mevln. 1985a. *Fihî Mafih*. ev. Meliha lker Tarıkahya. İstanbul: M.E.G.S.B. Yayınları.
- Mevln. 1985b. *Mesnevi ve şerhi. şerh*. Cilt III. ev. Abdlbaki Glpinarlı. İstanbul: M.E.G.S.B. Yayınları.
- Miah, Andy. 2008. "A Critical History of Posthumanism." *Medical Enhancement and Posthumanity*. Ed. Bert Gordjin ve Ruth Chadwick. Dordrecht: Springer. 71-94.
- Mitchell, William J. 2003. *Me++: The Cyborg Self and the Networked City*. Cambridge: MIT Press.
- Morton, Timothy. 2007. *Ecology without Nature: Rethinking Environmental Aesthetics*. Boston: Harvard University Press.
- Morton, Timothy. 2010. *The Ecological Thought*. Boston: Harvard University Press.
- Morton, Timothy. 2016. "Frankenstein and Ecocriticism." *The Cambridge Companion to Frankenstein*. Ed. Andrew Smith. Cambridge: Cambridge University Press. 143-157.

- Nayar, Pramod K. 2014. *Posthumanism*. Cambridge: Polity Press.
- Newton, Isaac. 1676. Robert Hooke'a Mektup. "Devlerin Omuzlarında." Devin Çeşmecioglu. 2018. *Epistem Türkiye*. Erişim tarihi: 25 Ağustos 2020. <https://epistemturkiye.org/devlerin-omuzlarinda/>
- Oppermann, Serpil. 2010a. "Ecocriticism's Phobic Relations with Theory." *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 17.4: 768-770. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2018. <http://www.jstor.org/stable/44087671>
- Oppermann, Serpil. 2010b. "The Rhizomatic Trajectory of Ecocriticism." *Ecozon@* 1.1: 17-21. Erişim tarihi: 21 Haziran 2019. <https://doi.org/10.37536/ECOZONA.2010.1.1.314>
- Ovidius. 1994. *Dönüşümler*. Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu. İstanbul: Payel.
- Öztoprak, Fadime. 2013. "Eksaptasyon: Evrim, Elindeki Malzemeyi Nasıl Kullanır?" *Evrım Ağacı*. Erişim tarihi: 24 Ağustos 2020. <https://evrimagaci.org/eksaptasyon-evrim-elindeki-malzemeyi-nasil-kullanir-1598#:~:text>
- Paré, Ambroise. 1575. *On Monsters and Marvels*. Çev. Janis L. Pallister. 1982. Chicago: University of Chicago Press.
- Penny Dreadful*. 2014-2016. Dizi. Yön. John Logan. İrlanda, Birleşik Krallık ve ABD: Desert Wolf Productions.
- Pennycook, Alastair. 2018. *Posthumanist Applied Linguistics*. Oxford: Routledge.
- Pickering, Andrew. 1995. *The Mangle of Practice: Time, Agency, and Science*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Pollan, Michael. 2013. "The Intelligent Plant: Scientists Debate A New Way of Understanding Flora." *The New Yorker*. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2020. <https://www.newyorker.com/magazine/2013/12/23/the-intelligent-plant>
- Ranisch, Robert ve Stefan Lorenz Sorgner. 2014. "Introduction." *Post- and Transhumanism: An Introduction*. Ed. Robert Ranisch ve Stefan Lorenz Sorgner. Frankfurt am Main: Peter Lang.

- Rinzler, J. W. 2010. *The Making of Star Wars: The Empire Strikes Back*. New York: Random House.
- Roache, Rebecca ve Steve Clarke. 2009. "Bioconservatism, Bioliberalism, and the Wisdom of Reflecting on Repugnance." *Monash Bioethics Review* 28.1: 1-21. Erişim tarihi: 22 Temmuz 2020. <https://doi.org/10.1007/BF03351306>
- Roberts, Michelle. 2020. "Flu Virus with 'Pandemic Potential' Found in China." *BBC News Online*. Erişim tarihi: 01 Temmuz 2020. <https://www.bbc.com/news/health-53218704>
- Rosenfeld, Jordan. 2016. "Facing Down 'Environmental Grief'." *Scientific American*. Erişim tarihi: 06 Ağustos 2020. <https://www.scientificamerican.com/article/facing-down-environmental-grief/>
- Ryan, Derek. 2013. *Virginia Woolf and the Materiality of Theory: Sex, Animal, Life*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ryan, Mike. 2010. Interview. "In Hindsight, *Empire Strikes Back* Director Irvin Kershner Would've Helmed One of the Prequels." *Vanity Fair*. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2020. <https://www.vanityfair.com/hollywood/2010/10/irvin-kershner>
- Sandel, Michael. 2004. "The Case Against Perfection." *The Atlantic Monthly* 3: 1-11.
- Sandel, Michael J. 2007. *The Case Against Perfection*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sandilands, Catriona. 1999. *The Good-Natured Feminist: Ecofeminism and the Quest for Democracy*. Minnesota: Minnesota University Press.
- Schmeink, Lars. 2016. *Biopunk Dystopias: Genetic Engineering, Society, and Science Fiction*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Sheldon, Rebekah. 2015. "Form / Matter / Chora: Object-Oriented Ontology and Feminist New Materialism." *The Nonhuman Turn*. Ed. Richard Grusin. Minneapolis: University of Minnesota Press. 193-222.
- Shelley, Mary. 1831. *Frankenstein ya da Modern Prometheus*. Çev. Duygu Akın. 2015. İstanbul: Can Yayınları. E-kitap.

- Shelley, Percy Bysshe. 1874. *The Works of P. B. Shelley*. London: Moxon.
- Simpson, Philip L. 2006. "Thawing the Ice Princess." *Finding the Force of the Star Wars Franchise*. Ed. Matthew Wilhelm Kapell ve John Shelton Lawrence. New York: Peter Lang Publishing. 110-122.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. 1985. "Three Women's Texts and a Critique of Imperialism." *Critical Inquiry* 12.1: 243-261. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2020. <https://doi.org/10.1086/448328>
- Star Wars*. 1977. Film. Yön. George Lucas. ABD: 20th Century Fox.
- Star Wars: Empire Strikes Back*. 1980. Film. Yön. Irvin Kershner. ABD: Lucasfilm.
- Star Wars: Return of the Jedi*. 1983. Film. Yön. George Lucas. ABD: Lucasfilm.
- Star Wars: Phantom Menace*. 1999. Film. Yön. George Lucas. ABD: Lucasfilm.
- Star Wars: Revenge of the Sith*. 2005. Film. Yön. George Lucas. ABD: Lucasfilm.
- Star Wars: The Clone Wars*. 2008. Çizgi Film. Yön. Dave Filoni. ABD: Lucasfilm Animation.
- Star Wars: The Clone Wars*. 2008-2020. Çizgi Dizi. Yön. George Lucas. ABD: Lucasfilm Animation.
- Star Wars: The Force Awakens*. 2015. Film. Yön. J. J. Abrams. ABD: Walt Disney Pictures.
- Star Wars: The Last Jedi*. 2017. Film. Yön. Rian Johnson. ABD: Walt Disney Pictures.
- Star Wars: The Rise of Skywalker*. 2019. Film. Yön. J. J. Abrams. ABD: Walt Disney Pictures.
- Steel, Karl. 2017. "Medieval." *The Cambridge Companion to Literature and Posthumanism*. Ed. Bruce Clarke ve Manuela Rossini. Cambridge: Cambridge University Press. 3-15.

- Sullivan, Heather I. 2014. "The Ecology of Colors: Goethe's Materialist Optics and Ecological Posthumanism." *Material Ecocriticism*. Ed. Serenella Iovino ve Serpil Oppermann. Bloomington: Indiana University Press. 80-94.
- Şatıroğlu, Veysel (Aşık Veysel). "Senlik Benlik Nedir, Bırak." *Türk Halk Şiiri*. 2013. Ed. Mustafa Sever. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi. 496-497.
- Tansley, Arthur George. 1935. "The Use and Abuse of Vegetational Concepts and Terms." *Ecology* 16: 284-307. Erişim tarihi: 06 Haziran 2020. <https://doi.org/10.2307/1930070>
- van den Hengel, Louis. 2012. "Zoography: Per/forming Posthuman Lives." *Biography* 35.1: 1-20. Erişim tarihi: 20 Mart 2020. <https://doi.org/10.1353/BIO.2012.0003>
- van der Klei, Alice. "Repeating the Rhizome." *SubStance* 31.1 (97): 48-55. Erişim tarihi: 08 Eylül 2020. <https://doi.org/10.2307/3685805>
- van der Velden, Lucas ve Arie Altena. 2014. "Dark Ecology Interview Tim Morton." Erişim tarihi: 28 Ağustos 2020. <http://darkecology.net/field-notes/dark-ecology-interview-tim-morton>
- Watkins, Gwynne. 2015. "How the Famous 'I Love You/I Know' Scene from *The Empire Strikes Back* Really Came Together." Yahoo. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2020. <https://www.yahoo.com/entertainment/the-empire-strikes-back-i-love-you-i-know-119550611107.html>
- Weisman, Alan. 2012. *The World without Us*. Virgin Digital.
- Wendig, Chuck. 2017. *Aftermath: Empire's End*. New York: Del Rey.
- Winterson, Jeanette. 1997. *Gut Symmetries*. 1998. London: Granta Books.
- Winterson, Jeanette. 2007. *The Stone Gods*. London: Harcourt Inc.
- Winterson, Jeanette. 2019. *Frankissstein: A Love Story*. Vintage. E-kitap.
- Witte, Wolfgang. 1998. "Medical Consequences of Antibiotic Use in Agriculture." *Science* 279.5353: 996-997. Erişim tarihi: 24 Mart 2020. <https://doi.org/10.1126/science.279.5353.996>
- Wolfe, Cary. 1998. *Critical Environments: Postmodern Theory and the Pragmatics of the "Outside"*. Minneapolis: Minnesota University Press.

- Wolfe, Cary. 2003. *Animal Rites: American Culture, the Discourse of Species, and Posthumanist Theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wolfe, Cary. 2010. *What is Posthumanism?* Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wolmark, Jenny. 1988. "Alternative Futures? Science Fiction and Feminism." *Cultural Studies* 2.1: 48-56. Erişim tarihi: 29 Şubat 2020. <https://doi.org/10.1080/09502388800490021>
- Wray, Stefan. 1998. *Rhizomes, Nomads, and Resistant Internet Use*. Erişim tarihi: 08 Eylül 2020. <https://www.thing.net/~rdom/ecd/rhizomatic.html>
- Yazgünoğlu, Kerim Can. 2012. "Posthümanizm: Yeni Maddecilik, Maddesel Feminizm ve Beden Ötesi Cisimcilik." *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*. Ed. Serpil Oppermann. Ankara: Phoenix. 323-363.
- Yazgünoğlu, Kerim Can. 2019. "The Postecological World of John Burnside: Dark Green Nature, Pollution, and Eco-Grief in Glistler." *DTCF Dergisi*. 59.1: 41-69. Erişim tarihi: 16 Ağustos 2020. <https://doi.org/10.33171/dtcjournal.2019.59.1.4>
- Yılmaz Karahan, Zümre Gizem. 2019. "Zombies in the Posthuman Era: Hamlet, the Zombie Killer of Denmark." *Journal of Narrative and Language Studies* 7.13: 130-139.
- Yılmaz Karahan, Z. Gizem. 2020. "Ölümcül Virüsler mi Ölümcül İnsanlar mı?" <https://thepentacle.org/2020/08/17/olumcul-virusler-mi-olumcul-insanlar-mi/>
- Young, Bryan. 2019. "Age of Resistance: Captain Phasma and Her Origins – In-Universe and Out." *Star Wars: Age of Resistance – Villains*. Writ. Tom Taylor. Illus. Leonard Kirk. New York: Marvel Comics.
- Yunus Emre. 1986. *Yunus Emre Divanı*. Hazırlayan: Faruk Timurtaş. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Zahn, Timothy. 1991. *Heir to the Empire*. New York: Bantam Spectra.
- Zahn, Timothy. 1992. *Dark Force Rising*. New York: Bantam Spectra.
- Zahn, Timothy. 1993. *The Last Command*. New York: Bantam Spectra.
- Zahn, Timothy ve Michael A. Stackpole. 1999. *Mara Jade – By the Emperor's Hand*. London: Titan Books.